

JELEN- ÉS JÖVŐKÉPÜNK – ESÉLYEKKEL

P A P P G Y Ö R G Y

Az esély – állapítja meg a szó egyik jelentését taglalva *A magyar nyelv értelmező szótára* – olyan kritikus helyzet, állapot, amelyben valami, bármi megeshet, bekövetkezhet, amelyben valami többféleképpen előlölhet. Az esély lehetőség, de fordulópont is tehát.

Itt és Most – fogalmazza meg munkacímet is ajánlva nekünk a *Híd*-levél – „megértek azok a gondolkodásbeli föltételek, amelyek lehetővé teszik, hogy . . . megkíséreljük meghatározni a jugoszláviai magyarság jelenének és . . . jövőjének kérdéseit”.

Fordulóponton, netán kritikus helyzetben lennénk tehát, ahonnan és amikor előre-hátra nézhetünk, de a talpünk alá is közben, vagy esetleg valamivel szembe is kényszerülünk nézni? Van még esélyünk? Esélyeink vannak és nem kényszerpályáink? De mire is vannak esélyeink: szemlélődésre, néhai játszmák utóelemzésére, döntésekre, átértékelésre, vagy ennél többre is?

Könnyű a *Híd*-levélnek – mondhatnánk mi –, hiszen csak egy tér- és időkoordinátát kellett egymásra vetítenie, metszéspontjukban pedig egyetlen optimista pöttyöt elhelyeznie nem kis eleganciával. De hol a többi? Itt már minden csupa hiány, üres képlet. Egy idő- és helyhatározóból kell egy rólunk, általunk és velünk szóló mondatot alkotnunk. És még nem is olyan rossz, mert tiszta képlet, a hiány. Helyette, mellette van a mi terhes, sokértelmű múltunk, nekünk, itt élő magyaroknak és – adys tagadással fogalmazva – nem magyaroknak. A múltunk, amelynek koloidos állományai úgy áramlanak a mába, mint a gyanta pászmái a vizek felszínén, megállíthatatlan, ellenőrizhetetlen buzgással. Egy dinamikus Rohrschach-folt, mondhatjuk immár pszichológiai metaforával (noha már régen nem hiszük, hogy rajtunk segítenének a metaforák), amelynek képzettársításos interpretációjában szinte szétválaszthatatlan, mi vetítődik a tényekből a tudati világba, s mi sugárik bentről a külső világ felé.

Valójában a *Híd*-levél eleganciája nem hanyag, egy alapállást, lehetséges programot fogalmaz meg visszafogottan, de világosan. Igéinek, igei származékszavainak szemantikája is éppen ezért sajátos: *tárgyilagos fölmérés, fölismerés,*

tisztánlátás, gondolkodás. Mindez legfeljebb a ráismerésig, megismerésig, az objektív analízisig elmenő stratégia, és, mondjuk így: óvatos teleszkópkezelés, amely jövőképünk kontúrjait olyan reflexiók, összbenyomások horizontjáig élesíti ki, mint a *jövendő kérdései, lelkünk állapota, társadalmi, történeti körülményeink, viselkedés- és gondolkodásmoddelljeink.*

Ez lenne hát minden, amit tehetünk, az a pont, ameddig elmehetünk?

Időközben a jövőképünkhöz, sorskérdéseinkhez közelítésnek egy másik mintája is egyre harsányabban, közhangulatot korbácsolóan rajzolódik. Folynak az értelmiségi kerekasztal-tanácskozás előkészületei, és napvilágot láttak az első vélemények, megírt referátumok, amelyeknek láttán, hallatán szomorúan kell kérdeznünk: ez minden, amit tehetünk? Egészen eddig el szabad mennünk? Szinte a „gyilkos testvér botja zuhanásáig”? Hát ha még, mondjuk, a Forum és *Magyar Szó*, illetve sajtóház körüli vitákat is ideszámítjuk. Az egyeztetendő, tehát exponálást igénylő témák még nem igazolják mind azt, ami itt és most felszínre került: hogy a máról és holnapról a tegnap jól, szinte egyértelműen megjelölt pozícióiból, érdekeiből folynak a viták, talán nem is tárgyakban, érvekben, hanem emberekben gondolkodva, olyan kérdések nyomán, ki mit tett, gondolt, mondott öt-tíz évvel ezelőtt, ki sorsunknak igazi „hőse”, ki az árulója, akit bizony már „odaát” is bepanaszoltunk, pellengérré állítottunk, de hamut továbbra sem hord a zsebében. Másrészt csak tanakodhatunk, honnan „uszultak ránk” egész gondolatáriák, amelyeknek egyetlen íze, eleme, pragmatikus kötődése sem nálunk termett, csak az, akinek a neve fölējük, alájuk került.

Ko(ó)rképünket még számos jelmondat jellemezhetné: „Ha X. játszik (ezt mondtuk gyerekkorunkban), én nem játszom, meg sem jelenek”; „Kérem, miniket nem hagytak érvényesülni!”; „Mi, egyedül mi (sőt néha: én) igazán megtettünk mindent, másokkal ellentétben.” Folytathatnánk még, de minek? Nem hiszem, hogy sok olyan ember van körünkben, akinek valamilyen sérelme nincs. Aki azonban a jövő hőse, ágense szeretne lenni, egy befejezetlen mondatot fel kellene vállalnia: volt, ami volt . . .

Másrészt mit is akarunk mi igazán? Finom mívű szavakból a magunk, személyiségünk tornyait rakosgatni, kritikát írni, párt-, vagy csoportkonceptiót mindenáron érvényesíteni, vagy pedig párbeszédet folytatni, eszméket azonosítani, ütköztetni a jó közérzetért, érvényesülésért, a jugoszláviai magyarságért, esetleg a feladatok felvállalásáért. Az utóbbi esetben viszont aligha a vitában felmerülő érvek között a legmélyebb a szakadék. Hamarább teljes körük és a semmi között.

Abban a *Híd*-levélnek mindenképpen igaza van, jelenkép nélkül nincs jövőkép, az előbbi pedig múltunk ismeretében, vágvainkkal össze nem keverhető valós helyzetünk felismerésében gyökerezik. Önismeretünkben tehát, amelynek közéleti szinten némiképp híjával vagyunk, igaz mások is sokszor, akik sorsunk meghatározásában illetékesnek vélik magukat. Hét évtizede próbál a köztudat itt (és máshol is) azzal a ténnyel megbirkózni, hogy magára maradt, kisebbséggé vált egy közösség, és hogy ez a tény igen makacsnak bizonyult, nem ideiglenes. És vajon elmondható-e, hogy megképződött a tehetőknek, teendőknék

valamilyen mintája, *egyensúlyt, belső integrációt, közösségteremtést* biztosító stratégia? Aligha! Van-e ilyen egyáltalán? Nekem legalább tíz nyelvi vonatkozású kisebbségi tanácskozás után, ahol végighallgattuk egymás panaszait, a magyarországi nemzetiségeket is, az a meggyőződésem, hogy nincs boldog kisebbség, csak különbözőképpen boldogtalan, mint Tolsztoj családjai. Itt és most Finnországgal szokás példálózni, de amikor Hannu Kantinkoski, a Magyar Tanszék finn lektora erről tartott előadást legutóbbi tudományos tanácskozásunkon, jó, ha tízen hallgattuk. Nos, a feltételezettnél jóval borongósabb a kép.

Sajnos, ez az előadás, a többi tényfeltáró társával együtt azóta sem látott nyomdafestéket. Legutóbb sem tartották fontosnak valamilyen döntés valamilyen urai.

A nemzetiségi lét, ezt jól kell tudnunk nekünk, akik itt magyarnak, nemzetiségi magyarnak, jugoszláviai magyarnak születünk, és mondjuk, Miloš Crnjanskihoz, de a kurdokhoz is hasonlóan több a hazánk – kettős, többirányú kötődéseinél fogva *szüntelen erőfeszítés, folytonos egyensúlyi törekvés* a tegnapi és a ma, az itt és az ott, kisközösségi környezetünk és a saját és más nagyobb összefüggéseink között. Egyensúlyi törekvés, védekezés, kettős felzárkózás – ki ne érezte volna közülünk, akiknek a mások által „kiműveletlenek” lefitymált jugoszláviai magyar nyelvi kód adatott – tehát különleges helyzet és állapot. Lehet-e, van-e az egyensúlyozásnak terve, stratégiája, a szélsőség, a magával rántás veszélye nélküli. Ha volt, lett volna is, mondjuk, a két háború között, elfeledtük bajnokaival, képviselőivel együtt. Aki nem hiszi, lapozzon bele a régi *Kalanyákba*, s talál ott nemzedékünk által felfedezettnek vélt magvas gondolatokat.

Közben, persze, ezer és ezer változandó megváltozott, változik szüntelen. Azóta, gondolom, túl vagyunk 45 utáni vonatkozásban is Voltaire Panglos mesterének optimizmusán, hogy az volt a lehető világok legjobbika. A lehetséges megoldás, az „áfiom ellen való orvosság” azonban még várat magára. Ehhez a stratégiához akár együttesen is csak elemeket, mozzanatokat villantathatunk fel, s valamit abból a hitből, hogy ilyennek kell lennie, mert az az esélyünk.

Már szinte hónapok óta téma az értelmiségi kerekasztal, hetek óta pedig már intenzíven jelennek meg hozzászólások, írások is. Nekünk ennek ellenére sincs még olyan *programunk, taxonómiánk* sem, miről kellene egyáltalán beszélgetnünk, főleg pedig arról, mit kellene tennünk.

En két vonatkozásban szeretném néhány gondolatomat kifejezni, a meglátott problémákat legalább felvetni, körülhatárolni. Egyrészt az *itt és most teljesebb keresztmetszetében*, másrészt a *nyelvészet, nyelvtervezés, nyelvpolitika* dimenziójában, amely a szűkebb szakterületem.

A vitatandók és a teendők programjának homályaiból eredően a kifejtés rendjében is kétségek merülhetnek fel. Nyilván csak bajaink, nézeteltéréseink tisztázásának menetére támaszkodhatunk:

Én nem hiszek abban, hogy a *Most* valamilyen látványos fordulat pillanata lenne, mi most az egészséges nullapont helyett is legfeljebb a mínusz kettőn állunk. Korábban voltak a kritikus, (pál)fordulásra is alkalmas időink.

A jugoszláviai, vajdasági magyarság demográfiai, ha úgy tetszik lélekszámdinamikája már az 1961. évi népszámlálás tanúsága szerint megtorpant, s onnan kezdett szinte szabályos lépcsőfokokban zuhanni. Ehhez képest tragikusan későn kezdett működni bármilyen elemző, feltáró szenvedély, a visszahatás szándékai, mechanizmusai szinte ma sem tapinthatóak. Van némi kivétel is, nevén nevezve dr. Burány Béláé, akinek gyarapodásunkhoz való közelítése sajátos és eredeti, de talán nem is a közelítéseknek voltunk mi híjával a szó kinezikus értelmében, hanem a minimális lélekállapot biztonságnak, az egzisztenciális távlatoknak.

A másik „fordulópont-sorozatra” szinte négy évtized állt rendelkezésünkre, hogy külső és belső viszonyainkat ki- és átértékelve az én, te, ő, mi, ti, ők összességéből valamiképp integrált, önismerettel, indentitással rendelkező közösséget gyúrjunk. Egy szóval az integrálódásra. Enélkül most a vízen próbáljuk ki a terv nélkül eszkábált hajó eresztékeit, amelyben ülünk, a tüzek láttán alakítjuk a tűzoltótestületet. Nyilván az időnként épp ezekért az ügyekért kiálló, egzisztenciáját veszítő viadorunknak is jólesett volna valamilyen közösségi kiállítás, ami elmaradt, például Adán, a nyelvművelők háza táján is nemegyszer, akiknek teljes küldöttsége előtt taposta jelképesen a földbe a nemzetiségügyi titkár azokat a magyartanárokat, akik az egyesület programját megvalósítva rendeztek nyelvművelő versenyeket. Közben egy sóhajtás sem hallatszott. Másoknak megírt dolgozatát tépték ki a bekötött könyvekből. Súlyos batyuk ezek a jövőnk felé vezető úton.

Eljött, eljöhetett volna még egy jelentős fordulat 1988 táján. Annyi minden részletező érvelés nélkül is nyilvánvaló volt már ekkortájt, hogy a nemzetiségeket istápoló művelődési, társadalmi, szellemi infrastruktúra, védőháló már kiépítésénél sem volt éppen kifogástalan, de abban a pillanatban, a megváltozott viszonyok folytán alkalmatlanná is vált. Egymagában talán mindkét akkor tapasztalható reakció hasznos lett volna: az egy kis kiválás, erőgyűjtő tanakodás, illetve a gyors, gyakori pályakorrekciókkal folyó szerveződés, ám nagyon károsnak bizonyult a kristályosodás (kissé siettetett) pillanatában kettősségük, mert a még amorf tartalmak két póluson csapódtak ki. Az egyik mozdulatlan-ságában, a másik első mozdulatában rögzött meg? Egyikünk azt várja talmi reménnyel, hogy a néphangulat konszenzust teremjen a Duna vagy Tisza jegén (vö. Mátyás királlyá választása), a másikunk pedig azt, hogy minden a fehér lapra felvitt első szín szerint színeződjék? Egyre markánsabbá válik pedig a köztes igazság: megkerülhetetlen a politikai érdekvédelem, de az csak egy tényező lehet az integrálódás irányában hatók között.

Eljöttek aztán azok az idők is, hogy egyszerű embereink körülnéztek, támpontokat, véleményvezéreket kerestek, vagy igény nélkül is tanácsokat kaptak, mit tegyenek magukkal, családjukkal, gyermekeikkel válságos helyzetekben. Ekkor már csakugyan nem segítették a metaforák és szólamok. Kiderült az is,

hogy ugyan az esszé szép közlési műfaj, de eredeti jelentése, a *kísérlet, kísérletezés* nagyon veszélyes közösségi iránymutató magatartásként, mert a tétova tanácsot ezrek és ezrek hallgatják meg, visszafordíthatatlan lépésre szánva el magukat. Egyszer aztán változik a jelszó és a felállás, sőt épp a látnok lép ki váratlanul a keretből, melyet a reményeknek, gondolkodásnak megszabott.

Már most csak egy szerény, keserves fordulópont esélye maradt meg nekünk, az újraértékelésé, gyors döntéseké, hajónk irányáról és állapotáról, amelyen utazunk, természetesen nem egyedül. Az araszolató megoldásoké, az egyensúlyozás korlátozott dinamikájáé, mindenekelőtt a *közösségi egészségünkért folytatandó párbeszédé*, sok nehéz témával, címszóval.

A baj már ott kezdődik, hogy az *Itt* sem már nemcsak itt van, hiszen „kitantorogtak” fiataljaink és nem egészen fiataljaink, például Magyarországra, köztük nekem is sok szakmunkás tanítványom a régi időkől, és a helybeliek béérének negyedét, felét kapják azonos minőségű és mennyiségű munkáért. Értük még érdemes lenne latba vetni bizonyos köreink kitűnő és gyakori kapcsolatait. Hálások lennének érte.

A másik nagy baj az, hogy közéletünkben, közvéleményünkben viták folynak, dúlnak magyarjaink bajairól, amelyeket csak töredékesen ismerünk. Nagyon tanulságos lenne elvégezni hírközlő eszközeink évtizedes viszonylatában az ún. tartalomelemzést, milyen témák, milyen földrajzi pontok, környezetek milyen gyakorisággal bukkannak fel. Elszomorító statisztikát kapnánk. Györe Kornél 22 éve írt egy globális tanulmányt a magyarság táji, demográfiai, műveltségi, foglalkozási megoszlásáról. Hol van ennek finomítása, pl. mai körülményekre vetítése? Ki követte figyelemmel a tízezres nagyságrendű nyelvmegtartó és nyelvváltó migrációkat észak, illetve dél felé, ami mondjuk, a közép- és dél-bánáti lakosságot illeti. Kinek van igazi képe a magyar iskolák valós állapotáról, területi összefüggésben vagy térképre vetítve, hogy hol milyen igények vannak, milyen szakosok hiányzanak, hol tartják csak templomban a magyar nyelvápolást stb.?

Jó lenne már, ha tárcát, elismerő írást olvasnánk azokról a fiatalka tanárnőkről, akik éjt nappallá téve, a fizetésüket is elköltve fénymásolnak, kis újságokat szerkesztenek, hogy megtartsák nyelvközösségünkben azt a tanulót, akinek már kisiparos szülei is környezeti nyelven beszélnek, hogy meg ne sértődjön a „mustéria”.

Talán a könnyű, a minap olvasott kézlegyintő vélemény tárgyában is lenne még mit keresni pszichológusoknak, szociológusoknak, pedagógusoknak, hogy hát hiába, kishitű a magyar, visszafogja gyermekét a továbbtanulástól.

Ezeket a kérdéseket fel kell(ene) vállalnia valakinek, s következik a varázsszó, az *értelmiségnek*, amely azonban – mondják – hanyag, sőt „áruló”, nem mutat példát stb. Ha valahol, akkor itt el kellene már oszlatni a részben múlt századi mítoszok ködeit. Egy másik tanulmányt kitevő érvelés helyett csak néhány megjegyzés: bizonyos hivatások vonzzák ezt a bélyeget, mások örök és teljes immunitást élveznek. A tanár, humán tudós, újságíró például az első kategóriába esik, de már a természettudományi, műszaki érdeklődésük a má-

sikba, noha egyetlen tanulmányt magyarul soha meg nem írtak, jogászként, közgazdászként mindig „vonalon maradtak”, vagy építészként totálisan tönkretették, mondjuk, egy magyar kisváros képét, életterét, esetleg boldogult politikus korukban elpusztították a magyar műkedvelő és művelődési egyesületeket. Számos kérdés érdemelne e vonatkozásban tárgyilagos értelmezést, az is, ki értelmiségi a szó mai viszonyaiban. Ezt végiggondolva lepődünk meg igazán, milyen kevés valóságos instrumentum van ezek kezében, hiszen bármilyen hatásfolyamat társulásokat, testületeket, együttműködéseket feltételez. Ez az a vonulat, a közösségteremtésben betöltött szerep az, amellyel foglalkozunk kell, akár mint magatartásformával, akár mint megoldási modellel.

A nemzetiségi lét többszörös felzárkózási kényszeréből ered az, hogy az értelmiségi nem elégedhet meg a maga „futtatásával”, piciny madáchi széklábcsiszó munkával, még ha a másik oldalon a mindenesség dilettáns rémei leselkednek is. (Sajnos, riasztó példáit látjuk ezeknek is. Nem elég csak modern regényt alkotnunk, tanulmányt írunk a Tisza jobb partjának moháiról, a „fajgalambok beceneveiről”, „az írók nyakkendőiről” [az utóbbiak hivatáscsúfólóként vannak forgalomban]). Nem az a fő problémája szerintem a nemzetiségi tudományosság, kultúrának, hogy nincsenek csúcsteljesítményei, hanem az, hiányzanak köztes rétegei, közvetítő közegei, azaz a *közéleti dimenziói*, amely egy homogén nyelvi közösség alkotóját érzékenyen, kifinomultan körülveszi. Bizonyos, hogy van írónk, tudósunk, de van-e olvasónk, befogadónk, s eljut-e hozzá, ami kell?

Az érzékeny, erős sodrású, törmelékeinktől, állóvizeinktől megszabadító *magyar közélet*, ami nekünk régen és nagyon hiányzik. Az alkotó műhelyek kisközösségeiben is, globális méreteiben még inkább.

Jelentősen kellene változtatnunk kollegiális magatartásunkon, illetve munkaszervezési szokásainkon, de akár célkitűzéseinken is.

Félelmetes tapasztalat akkumulálódott a magyar tudományosság, tudósok adatainak gyűjtése közben, arra a kérdésre például, hogy a megkérdezett melyik kollégáját ajánlaná a gyűjtők, adatfeldolgozók figyelmébe. A válasz 80 százalékban az volt: nincs ilyen, amit a tények számtalanszor cáfoltak. Sajnos, a magyar tudományosság, művelődés érdekében összeállt igazi csoporttevékenység, tudományos munka alig van, csak egyéni teljesítmények laza együttese.

Jó lenne egyszer már azt is egzakt módon megfogalmaznunk, melyik tudományos, művelődési terület milyen vonatkozásai lehetnek magyar jellegűek, rendeltetésűek. Bizonyos körökben nagy itt a fanyalgás.

Szinte már tüneti, kóros jelenség sajtónkban, hogy bizonyos tudományos-cikkek képviselői másokon kéri számon saját területük magyar nyilvánosságát, annak hiányát, mondván, hogy bizonyos agresszív ágak, mint az irodalom, elvették az éltető levegőt, a sajtónk, közéletünk pedig nem törődik velük. Ez, kérem, valóságos probléma, abszurd tálalásban. Az kétségtelen, hogy magyar fizikusainknak, közgazdászainknak, biológusainknak stb. nincs magyar tudományos közéletük, s még kevésbé van a biokémikusoknak, szűnyogkutatóknak

például. Ez azonban nem annak a tünete, hogy túl erős volt az irodalom, human tudomány (bár a nemzetiségi művelődés gyermekbetegségeként csakugyan csak ezek az erősek), hanem annak, hogy két fizikusunk nem tudott magyarul tudományos kérdéseket megvitatni, vagy – és ebben sok az igazság – nem tartotta érdemesnek, mert ők csak saját tudományos köreikhez kívántak felzárkózni.

Helyettük, nélkülük viszont senki sem teremthet magyar tudományosságot, közéletet. A sajtó csak kivetítheti valaminek a hiányát, tükrözheti, ami van, de meg nem teremtheti, ami nincs.

Következő nagyságrendet valamilyen integrálódás útján társaságaink, egyleteink képeznének, képeznek is, ám működésüket a múltban, jelenben vizsgálva, minduntalan egy sarkalatos problémához érkezünk: a centrumhoz, centrumokhoz és . . . ami rajtuk kívül van, tegyük fel, a vidékhez. Ki tudja, miért, de ezek csak fejre nőnek, fejükben léteznek, mint a dinnye, nagyon gyenge, satnya indákkal, még hozzá valós súlypontjukban, területi kötődésükben távol a magyarság életterétől. Köreinkben még alig él a felismerés, de a területi kiterjedés, átfogás létünk egyik kulcskérdése, elhanyagolása eddig is megbosszulta magát. Meg aztán centrumaink közigazgatási, politikai hátterében is változott egy s más.

Elő, eleven, ütköztetve csiszoló közéletünktől várhatjuk el a nemzetiségi környezetekben mindig ott kísértő *rezervátumtünetek* kiküszöbölését is. Nehéz, többirányú kötődésekkel viaskodva sok, kívülről nézve tűrhetetlen jelenséghez hozzászoktunk, sokszor a minőség, a felzárkózási késztetés hiányához, kényelméhez, és még inkább a közélet hitbizományi alapú felosztásához, monopóliumaihoz, a klikkekhez, jól záródó érdekszövetségekhez, a kizárólagos szerepekhez. Hiába tudjuk, hogy ezt a szerkezetet máshol, nem is mindig a mi érdekekben konstruálták, álmodták meg?

Az előzőekben már felsejlett, hogy egyéb közéleti tényezők gyengésege folytán *sajtónk* nyilvánosságának abszolút szerepet tulajdonítanak, tulajdonítottak régebben is. Az ilyen fölfogás igazságának java részét nem lehet elvitatni, de túlzásait igen. A látszatra mindenható sajtó más törődés pótanyagául szolgáló gyámkodásról, salamoni attitűdjéről már évtizedekkel ezelőtt írt Hankiss Elemér, de sokszor ma is valami csak akkor, úgy esemény, amennyiben, ahogyan írnak róla lapjaink, tehát nem valós hatásközegükben, kommunikációs összefüggéseikben. Bennem itt is a természettudósainknak szánt tanulság fogalmazódik meg: a sajtó nem teremtheti meg, ami a közéletünkből, belőlünk hiányzik, csak bevetítheti, ami magáértvalóan létezik. A hogyanban rejlik a nagy hatalma. Feladata itt és most a teljesség lenne, ami nehezen követhető nyom, például a Forum által (is) kiadott támogatással megjelent 30–40 című szép ténye mellett az, hány jutott el könyvtárainkba vagy a terjesztési forgalomba egyáltalán.

Egy nemzetiség esélyei nyelvének esélyeivel, állapotával, változási mutatóival jól mérhető, előrejelezhető, mert ez a végső és legfőbb integráló, azonosító tényező. Mi hát a helyzet a mi „kódunkkal”, a sokak által (el)vitatot

vajdasági magyar nyelvvél. Érte és miatta már régen a vész, sőt a lélekválság harangjai szólnak, közben „orvosai” a diagnózison tanakodnak. Leginkább az egészségtelen körülményekre (lásd nyelvhasználati törvény) a szomszédokból terjedő kórokra (idegen nyelvi hatás), illetve a lelkiismeretlenségre (a használókéra) gyanakodnak. Terápiaként többnyire az elkülönítést, a gyógyítgató nyelvművelést javasolják. Eredménytelenül. Közben olyan „klinikák”, vizsgálati módok váltak lehetetlenné, mint a korábban is gyengélkedő nyelvészeti kutatások.

Nos, azt hiszem, az mi híján ötven év jó intő jel lehet Mohamednek, hogy nem mozdul, sőt sülyed a hegy, bár szóláshősünk ezt a hegyet nem is ismeri, mert mindig a tetejét nézi csupán. Fordítsuk konkrét vonatkozásokra a szót: publicisztikánk, irodalmunk, közéleti megnyilvánulásaink nyelvére, amely nem ok, hanem következmény, a gyenge nyelvi készségek fokozott próbatétele, a környezeti nyelv hatásaihoz hasonlóan.

Amit ezért tehetünk, az visszautal többször hangoztatott tételünkre, az élő közösség és magyar közélet megteremtésének szükségére. Nem a közéleti nyelv teremti meg a közéletet, az élő, adott nyelven nyugvó közélet teremti meg a belső normaként ható köznyelvet. Ennek feltételei nálunk alig adottak, területileg sem egyformán adottak. Kis kutatócsoportunk a jugoszláviai magyar regionális köznyelv kialakulási lehetőségeit kutatva, a már érintett magyar lakossági migrációk nyomába eredve, eljutott egészen új, a nyelvtervezést, -politikát, a tennivalókat befolyásolható felismerésekig: Vajdaság térképére e vizsgálatok adataiból egy, északon még igen széles, Becse, Topolya magasságában már keleten, nyugaton is nagyon összeszűkülő tölcsermodell rajzolható a magyar nyelvhasználat elevevége, minősége tekintetében. A modellel szinte vonalszerűen megegyeztek akkor (1988 táján) a magyar lapok, hetilapok, folyóiratok olvasottsági, vásárlási adatai.

Mi a teendő a „tölcserben” és azon kívül? Az első közegben már-már a közélet, a köznyelvűsödés feltételei lennének adottak, ha művelődési, kulturális történéseket gyorsítani, sűríteni, intenzifikálni tudnánk. Hát a körülötte terjedő, szigetekkel tarkított fehérségben: Közép- és Dél-Bánátban, Délnyugat-Bácskában? Nem ott kellene a tanyaszínház, az ajándékkönyvek, a magyar nyelvtanulás hatékonyságának elemzése, befolyásolása?

Ezek a mi kutatásaink, a hasonlókkal együtt (vö. a finnországi valós helyzet) nem kellenek senkinek. Sőt, parafrázáljuk József Attilát: még az ördög sem veszi meg.

Ennyit erről, s zárószóul annyit még, amit néhány elszomorító alkalomkor, legutóbb az írótábor szervezésekor átéltem és megfogalmaztam: kevert, bonyolult nemzetiségi világunkban nagy érték a már körüljárta, ritkán látványos, de a dinamikához is idomulkozó egyensúly, egy ozmószizhoz (nem asszimilációhoz) hasonlítható környezeti szervülőképeség, amely felveszi, beépíti a gyökerek életető nedveit, de érintkezési elvű anyagcserére is alkalmas. Doroszló és Sztapár legendás egymás kapujába állása tán a legszebb jelkép, amit a ragadós fekete bácskai föld termett. Magvát az éppen lépésben levőnek kellene elvetnie.